

Posudek na habilitační práci

Vydávanie cyrilských prameňov – stereotyp alebo inovácia pri súčasnom poznávaní kultúrnej identity

Téma: *Vydávanie cyrilských prameňov – stereotyp alebo inovácia pri súčasnom poznávaní kultúrnej identity*

Autor: Žeňuchová Svetlana, Mgr., PhD.

Oponent: Doc. PhDr. Eva Maria Hrdinová, Ph.D.

Ad 1 Náročnosť zpracování řešené problematiky práce

Otázka vydávání historických pramenů je otázkou více než stěžejní, a to jak pro filology, tak pro historiky i teology. Souhrnnější odborná práce dotýkající se vydávání cyrilských pramenů donedávna absentovala. Proto je velmi záslužný počín, jehož se ujala autorka předložené habilitační práce, Svetlana Žeňuchová, jinak erudovaná odbornice na tomto poli. Práce si vyžadovala velkou náročnost na zpracování samostatného počínu. Sama autorka se vyjadřuje k popisovanému problému následovně: *Žánrovo itematicky pestré zborníky náboženských textov pritom obsahujú rozmanité príbehov a sujety. Tvoria ich nielen preklady či odpisy zo starších predlôh, ale neraz aj nové texty, ktoré vznikali ako kompiláty z viacerých zdrojov. Autori v nich často reagovali na aktuálne historicko-spoločenské podmienky života, zdôrazňovali hodnotu kresťanskej a duchovnej tradície, identity a kultúry. V súčasnosti už možno iba veľmi ťažko zistiť, kto je autorom jednotlivých textov. Z hľadiska rozvoja miestnej literárnej tradície však tieto texty slúžia predovšetkým ako dôkaz o rozvíjajúcej sa gramotnosti a o posilňovaní edukácii v ľudovom prostredí. Zbierky textov v poučiteľných evanjeliách tak predstavujú literárne i jazykovo zaujímavé písomné pamiatky, v ktorých sa v gréckokatolíckom priestore pod Karpatmi prelína byzantsko-slovanské i latinské religiózne a duchovné myslenie. Myšlienky slovanskej byzantskej duchovnej tradície sa v priestore gréckokatolíckej mukačevskej tradície pod Karpatmi reprodukovali v značnej vernakularizovanej cirkevnej slovančine.*

Ad 2 Posouzení úrovně zpracované práce

Úkol, s nímž se autorka potýkala, byl tedy více než nesnadný, podobně jako odpověď na příslušnou otázku, zda stereotyp nebo inovace. Předložená habilitační práce, ostatně zpracovaná na velmi dobré úrovni, se nicméně vyznačuje v první řadě úzkým vztahem ke konkrétním mnohočetným pramenům ostatně široce variabilním, tedy autorka nezůstává jen na poli teologickém, nicméně se dotýká i pramenů světských, například literatury cestopisné. V tomto ohledu se jako velmi zajímavá až úsměvná jeví například pasáž o domnělých psohlavých lidech, jaké vzdáleně reflektuje v ikonografii například ikona svatého Kryštofa. *Z antickej tradície sa obrazy psohlavcov dostali do gréckych príbehov o Alexandrovi Macedónskom, ktoré boli postupne aj preložené do mnohých jazykov a rozšírili sa po celom vtedy známom svete, kde sa obohatili o miestne legendy, apokryfy a ďalšie podrobnosti: „obok wariantów greckich znane były także przeróbki etiopskie, syryjskie, perskie, ormiańskie, arabskie, żydowskie, powstałe między IV a IX*

wiekem n. e. – ulegały one dalszym transformacjom i wzbogacały się o wątki i motywy lokalnych kultur“ (Kocój 2017:51). *Texty príbehov o Alexandrovi Macedónskom obsahujú jeho mýtickú biografiu, opisy jeho vojenských výprav, [115»]hrdinských činov a stretnutí s rôznymi kmeňmi ľudí, napríklad s obrami a psohlavcami. E. Kocój poznamenáva, že obrazy nezvyčajných národov sa nachádzajú v textoch o výpravách Alexandra na východ (Kocój 2017:51). Cyklus poviedok o Alexandrovi Macedónskom, neskôr nazvaný Alexandria, sa široko podľa I. Wooda „informácie o psích hlavách sa nachádzajú [«115]uPlinia, Aelianusa, Augustína a Isidora 33 Sevilského“ (Wood 2005:15). Informácie o rozšírení kinokefalov práve v Indii sú zaznamenané v „Knihe monštier“ (Liber Monstrorum) z 7. – 8. storočia. Psovohlavcom je v pravoslávnej ikonografickej tradícii zobrazovaný aj svätý Krištof. V sémantickom zmysle prítomnosť kinokefalov v Indii poukazuje na jej osobitné hraničné postavenie v systéme svetonázoru stredovekého človeka: rovnako ako psohlavé bytosti súlen čiastočne ľuďmi, tak aj miesto ich rozšírenia sa nachádza za hranicami známeho, na polceste do raja. 63 rozšíril aj v slovanskom prostredí. V jednom pozoruhodnom cyrilskom rukopise 34 zábavno-poznávacieho charakteru, známom pod názvom Rakošinské lucidárium (Žeňuch 2021), sa nachádza celý rad zaujímavých informácií o usporiadaní sveta, geografii, astrológii, alchýmii, práve, filozofii a antropológii, pričom tieto informácie majú väčšej časti apokryfný charakter. V texte rukopisu sa nachádzajú informácie o troch častiach sveta: Ázii, Európe (tiež nazývanej Jurina) a Afrike. Podľa textu Lucidára práve Ázia, presnejšie India, leží v bezprostrednej blízkosti raja, a preto sa tam človek nemôže dostať. V Indii žijú ľudia-obri s výškou 12 laktov. 35 36 Treba poznamenať, že v odpovedi na otázku o území, ktoré sa nachádza najbližšie k rajú (Žeňuch 2021: 49–50), sa v texte Rakošinského lucidára nachádza aj zmienka o Alexandrovi Macedónskom: v jednej z hôr na území Indie Alexander Veľký (Macedónsky) zamuroval dvoch zloduchov menom Kogot a Makgot, čo odkazuje na eschatologickú legendu o konci sveta. Okrem zmienky o tradícii upalovania mŕtvych, ktorá je skutočne charakteristická pre hinduistov, sa v texte nachádza aj zmienka o kmeňoch kanibalov, o ktorých sa uvádza, že odmietnutie kanibala variť a jesť svojich kmeňových príslušníkov sa vníma ako odpadlivosť. Tento krátky text obsahuje opis nezvyčajných ľudí žijúcich v Indii: ľudí s perím a pazúrami ako udravých vtákov, ľudí s hlavami psov, ktorí v rozhovore raz hovoria ľudsky a inokedy štekajú.*

Možná by bolo lze možno venovať väčšiu pozornosť i oblasti paleografie, ničméně tato se nabízí případnému dalšímu zkoumání.

Ad 3 Přínos a úroveň výsledků práce

Pozornosť si ničméně zaslouží i v práci zmíněná díla teologická a celkově exkurzy a interpretace z oblasti teologické á, a to v kontextu jednotlivých konfesních tradic, jako například konkrétní rukopisy tradice uniatské i pravoslavné. Tyto myšlenky by bylo ještě lze rozvést, ničméně je pochopitelné, že by širší interpretace narušovala zadaný rámeček práce. Práce tak poslouží nejen v prostředí filologickém, ale i v prostředí teologické veřejnosti jednotlivých konfesí, ale obohatí i oborovou slovakistiku.

Ad 4 Posouzení formální stránky práce

Práce sse vyznačuje korektním jazykem, který je čtivý, ač zachováá vědeckou úroveň a přesto nesklouzává do popularizujícího stylu.

Konkrétnější aspekty posuzované práce

Dále lze u práce cenit širokou metodologickou základnu, ale i interdisciplinární přístup, zejména k oblasti jak etnografické, tak teologické, viz například následující pasáž k pojetí Boha: *Viera sa tiež prenáša do kategórie etiky; charakterizuje vzťahy v spoločnosti, ktoré súpostavené na dôvere alebo nedôvere. Absolútnym dobrom vo svojej podstate, jeho stredobodom a*

zdrojom je Boh. Jeho vnímanie je antropomorfné: biblické slová o tom, že človek bol stvorený na Jeho obraz a podobu, sa prirodzene vnímajú ako predpokladajúce fyzickú podobnosť s človekom, čo 96 vek interpretuje Boha ako osobnosť. Boh stojí v centre systému hodnôt stredovekého človeka a určuje hranice dovoleného a nedovoleného, dobra a zla (Вендина 2002: 158–166). Hlavnou „antihodnotou“ v tomto súradnicovom systéme je zlo, teda niečo, čo sa nachádza mimo Boha. Zlé reči, zlá viera, zlá povaha charakterizuje len človeka, to, čo je vlastné pozemskému charakteru človeka, ktorý je rovnakou mierou zapojený do dobra a zla (Седякова – Мичева-Пейчева 2019:89).

Předložená práce podává tak přes veškerou různorodost materiálu kompaktní a erudovaný celek, který poskytuje cenný základ pro další budoucí zkoumání.

Pro potřeby obhajoby tak formulujeme následující dotazy:

Jak podstatná pro Vás byla otázka paleografických zvláštností rukopisů a mohla byste se k této problematice šířeji vyjádřit?

Odpovídá výše naznačený obraz Boha teologickému pohledu pravoslavných katechismů doby vzniku rukopisů? (Osobně se mi jeví blízký například pojetí modernějších teologů, například Vladimíru Losskému).

Lze sledovat konfesní rozdíly či styl na systematické úrovni?

Ad 5 Explicitně vyjádřený návrh na udělení či neudělení vědecko-pedagogického titulu docent

Souhrnně konstatuji, že předloženou práci ráda doporučuji k obhajobě těším se na její další uplatnění v prostředí odborné komunity, například ve formě vydané monografie. Navrhuji, aby po úspěšné obhajobě byl paní **Mgr. Svetlane Žeňuchové PhD. udělený titul docent** pro obor habilitačního a inauğuračního řízení (konání) *Slovanské jazyky a literatury*.

Doc. PhDr. Eva Maria Hrdinová, Ph.D.

Ústav cizích jazyků PdF UP Olomouc

31.3. 2026